

HET MERKRIJK

Tekst: Jaap-Jan Berg
Fotografie: Janine Schrijver

Foto's onder:
Het gemeentehuis van Naaldwijk dat opgeheven zou moeten worden voor een nieuw gemeentehuis voor het Westland.

De oppositie tegen de regels van de Europese aanbesteding neemt toe. Uit een groeiend aantal praktijkvoorbeelden, overzichtelijk gemaakt in het eerder aangehaalde rapport van bureau OTB, blijkt dat in veel gevallen de gevraagde eisen en criteria voor deelname of inschrijving op een opdracht veel te hoog zijn opge-

De regels voor de Europese aanbesteding blijven de gemoederen bezig houden. In de zomer van 2008 weigerde een groep architecten nog langer deel te nemen aan een competitie voor een gemeentehuis in Westland omdat de gemeente de regels zo strikt hanteerde. Ook in andere gemeenten botsen lokale overheden met architecten. De Rijksbouwmeester heeft het punt hoog op de agenda gezet, om de impasse te doorbreken.

Praktijk is weerbarstiger dan de theorie Europees aanbesteden bengelt ergens tussen droom en daad in

schroefd. Vooral de inschrijfeisen op het gebied van referenties en omzet zijn vaak hoog om risico's zoveel mogelijk uit te sluiten. Daarnaast verlopen selectie- en gunningprocessen vaak onduidelijk en traag. Architecten beoordelen de procedures hierdoor als hoogdrempelig en onaantrekkelijk. De gevraagde inspanningen in

geld, tijd en geduld staan niet in verhouding tot het mogelijke eindresultaat waardoor ze steeds vaker afzien van inschrijving. Die investeringen zijn vooral funest voor kleine bureaus die weinig 'vet' hebben om te investeren en te 'gokken' en vervolgens bedanken voor de eer. Het gedwongen afhaken van jonge bureaus die zich vaak willen onderscheiden door nieuwe en vooruitstrevende ontwerpen of concepten, betekent een verschraving van het Nederlandse architectuurklimaat en inrichting van het land is het gevolg. BNA-voorzitter Jeroen van Schooten formuleert het aldus: 'Jonge architecten maken het beeld breder en rijker en de concurrentie die ze bieden, werkt bovendien innovatieverhogend'. Vrijwel gelijktijdig met de mondiale financiële en economische crisis is de laatste maanden een crisis het aanbestedingsbeleid van bouwprojecten aan architecten en projectontwikkelaars zichtbaar geworden. Het betreft de vaststelling, gevoed door diverse praktijkvoorbeelden en onderzoeken, dat de Europese richtlijn (2004/18) voor aanbeste-

ding van overheidsdiensten met een omvang van meer dan € 206.000 in Nederland over het algemeen te rigide wordt toegepast. Met als resultaat dat vervolgens vooral middelgrote en grote architectenbureaus, die zakelijk georganiseerd zijn, opdrachten krijgen en niet de kleine bureaus. Dat is des te bezwaarlijker omdat de richtlijn, volgens de letter, als doel heeft om 'de markt open te stellen voor alle bureaus uit EU-landen die voldoende in staat zijn om de opdracht uit te voeren'. Deze gang van zaken wordt bevestigd in het recente rapport van het onderzoeksinstituut OTB van de TU Delft dat in opdracht van de Rijksbouwmeester werd opgesteld. Ondanks de goede voornemens is er dus niet sprake van een praktijk zoals die waarop in de meest recente architectuurnota van minister Plasterk werd gehoopt: 'De procedures voor de aanbesteding van werken, leveringen en (architecten-)diensten behoren transparant te zijn, non-discriminatoire en objectief. Hiervoor zijn heldere beoordelingsmethodes met gespecificeerde vragen, geobjec-

tiveerde doelen en meetbare criteria nodig.' Integendeel, er is een sfeer rond genoemde typen aanbestedingen ontstaan die veel partijen omschrijven als een waarbij te veel gehandeld wordt vanuit het eigenbelang en het de culturele waarde van de bouwprojecten veronachtzaamd wordt. En dat leidt vervolgens ook nog eens tot een teloorgang van het veel geprezen aura van onze ontwerpcultuur en een afname van ruimte voor aspecten als duurzaamheid en maatschappelijke tendensen.

LOVENSWAARDIG

Het wordt in het onderzoek, dat het Rotterdamse architectenbureau Atelier Kempe Thill vorig jaar uitvoerde, beargumenteerd. Deze ontwerpers vrezen dat de formelere Europese wetgeving, ondanks het op papier lovenswaardige streven naar openheid en transparantie, de voorheen gangbare informele cultuur verdringt met ongewenste effecten op de architectuur zelf als gevolg. 'De huidige architectuur en de internationale faam van Nederland op dit gebied borduurt alleen nog voort op

Het station van Delft dat vervangen zal worden door een gemeentehuis en een ondergronds spoortraject. Dit zal Europees aanbesteed moeten worden.

de in het verleden gelegde basis en deze basis wordt per aanbesteding smaller', aldus het wat doemprekende Kempe Thill. De informele cultuur waar Kempe Thill over spreekt wordt overigens door Liesbeth van der Pol in een recente, speciale uitgave van Architectuur Lokaal over het thema, veelzeggend 'subjectieve architectenlijstjes' genoemd. Het illustreert ten voeten uit dat de discussie over de juiste toepassing van Europees aanbesteden zich ergens midden tussen een geïdealiseerd verleden waar niet iedereen naar terugverlangt én een zo goed mogelijk toekomstbeeld bevindt. De Europese aanbesteding van architectendiensten is dus nog volop in beweging.

FRUSTRATIE

Samengevat is er een situatie ontstaan waarbij sprake is van een te strikte uitvoering van regels die voorbij schiet aan het oorspronkelijk beoogde doel van de regels én die gepaard gaat met frustratie, irritatie en soms zelfs al gelatenheid onder zowel de publieke opdrachtgevers,

architecten en projectontwikkelaars. Het kan leiden tot excessen zoals rond het plan van stadhuis Westland (Masterplan Verdilan) waar in juli 2008 een zevental toonaangevende bureaus zich uit de procedure terugtrokken. Dat waren niet de eerste de besten: Jo Coenen en Co Architecten, Kraaijvanger-Urbis, Mecanoo architecten, Ector Hoogstad Architecten, Quist Wintermans Architecten, Claus en Kaan Architecten en Hans van Heeswijk Architecten. De gevoelde noodzaak tot het verbeteren en aanpassen van de situatie wordt nog eens extra versterkt door het besef dat in het huidige economisch tijdsgewricht publieke opdrachten doorgaans aan belang winnen. Een goede afstemming, transparantie en vertrouwen kan bijdragen aan goed opdrachtgeverschap door de overheid, een welkome reddingsboei en impuls voor kleine bureaus in barre tijden en een waarborging van op kwaliteit geënte opgaven. De geschetste problematiek lijkt zich toe te spitsen op een aantal centrale punten. Allereerst is er het verschil

in interpretatie van de conditie 'voldoende in staat' en hoe een selectie van ontwerpers tot stand moet komen. Dan wijzen verschillende beschuldigde vingers naar met name gemeentelijke overheden en de door hen geïnitieerd uitbesteding van de selectieprocedures aan externe, commerciële projectmanagementbureaus. Tenslotte bestaat er nog geen duidelijke eensgezindheid en visie over het te volgen beleid. Dat bleek tijdens de EU Aanbestedingendag die, op verzoek van de Rijksbouwmeester, door Architectuur Lokaal in samenwerking met VNG, BNA en NEPROM in december in Amersfoort werd georganiseerd. Doel van de bijeenkomst was om, temidden van het groeiende rumoer en onduidelijkheid rond het thema, 'ideeën op tafel te krijgen' die konden bijdragen aan de verbetering van de situatie.

UITSLUITING VAN TALENT

Over de interpretatie of een bureau voldoende in staat is om een opdracht uit te voeren, en dus toegelaten mag worden tot een selectie, ventileren

vooral de architecten en hun belangvertegenwoordigers zoals de BNA hun ontevredenheid. Jeroen van Schooten, voorzitter van de BNA, spreekt onomwonden van 'een onzinnige manier van werken'. Hij en anderen zijn bang dat bij deze categorie opdrachten door invoering en vooral te strikte uitvoering van het aanbestedingsbeleid niet langer kwalitatieve en culturele argumenten de doorslag gaan geven. Opdrachten overigens, die weliswaar maar zes procent van het totaal omvatten, maar door de meeste wel als de mooiste worden beoordeeld vanwege hun eenmalige, bijzondere en doorgaans ook publieke karakter. Kempe Thill koppelt de nieuwe praktijk zelfs letterlijk aan de voorspelling voor het verlies van kwaliteit. Ze verwijzen daarbij, met gevoel voor sentiment, naar de traditie ontstaan in de jaren tachtig, waarin jonge bureaus van de overheid opdrachten kregen. Met name het beleid van Rijksbouwmeester Dijkstra betekende volgens velen een stimulans voor toen jonge architecten als Benthem Crouwel of cepezed om hun naam te vestigen.

PROJECTMANAGEMENTBUREAUS

In de praktijk van het aanbesteden gaan vaak zaken mis, daar zijn de meeste betrokkenen het wel over eens. Maar de antwoorden op de vraag waardoor dat komt verschillen redelijk structureel. Er bestaat een neiging tot te nadrukkelijk denken vanuit de eigen deelbelangen. Dat ietwat gepolariseerde debat leidt

vooral nog dus niet tot een eensluidende analyse van wat er exact mis is en hoe daar, liefst eensgezind, iets aan gedaan kan worden. Tijdens de EU-Aanbestedingsdag in Amersfoort werd in de presentaties en reacties opvallend vaak gewezen op het ondermaatse presteren van gemeenten en hun kwalijke 'compagnons' de projectmanagementbureaus. Bij de gemeenten is, volgens velen door de leegloop aan gekwalificeerde ambtenaren van de afgelopen jaren, sprake van te weinig professionele kwaliteit en kennis op het gebied van aanbestedingen. Dat gebrek aan competentie voorkomt dat gemeenten de aanbestedingsprocedure geheel in eigen hand houden en vaak vervallen in de breder gangbare handelswijze van het uitbesteden van taken. Vaak besteden ze in dat geval (een deel van) de procedure uit aan externe projectmanagementbureaus. Die bureaus blijken zich in veel gevallen zeer goed van hun taak te kwijten en zijn vaak overijverig in het uitvoeren van de verworven opdracht. Die leidt niet zelden tot een overdreven opstapeling van eisen en criteria. Opvallend genoeg zijn de bureaus en gemeenten zich doorgaans van geen kwaad bewust. Ze wijzen vaak op projecten waar architecten kostbare fouten maakten en op de noodzakelijke garanties om een project ook echt te bouwen. Dat gemeenten en hun ingehuurde assistenten echter ook en wel degelijk dramatisch fouten maken en rommelen bij een Europese aanbestedingsprocedure bewijst de recente 'soap' rond de

nieuwe Utrechtse bibliotheek. Door onervarenheid en onzorgvuldigheid ontstond een pijnlijke situatie waarbij twee bureaus meenden als winnaar recht te hebben op de ontwerpcontract.

ONDERNEMERSZIN

Wat duidelijk is dat er een kloof gaapt tussen de lokale overheden en de architecten: overheden laten zich leiden door risicomanagement en overijverig dichtgetimmerde aanbestedingsprocedures. Architecten en hun belangengroeperingen menen juist dat hun vak door de aangescherpte eisen te veel bepaald wordt door een tijdrovende deelname aan procedures, het beantwoorden van te hoog opgeschroefde criteria én het uitwerken en aanleveren van overbodige en irrelevante data. Van Schooten accentueert in reactie daarop graag de creatieve en culturele component van een architect. In zijn ogen is er een groeiende kloof merkbaar tussen architecten en opdrachtgevers: 'Opdrachtgevers, U spreekt de branche niet meer aan'. In die divergente interpretatie en beoordeling schuilt ook een mogelijk probleem voor het helder een eenduidig oplossen van de kwestie. Nu al kinken uit de diverse kampen geluiden die suggereren dat de bal bij de andere partij ligt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Roelof Bleker, in zijn rol als voorzitter van de VNG-commissie Ruimte en Wonen, tijdens het congres in Amersfoort, een bemiddelende toon tracht aan te slaan. Hij is van mening dat alle partijen, de ontwikkelaars inclusief, zich te rade moeten gaan over hun eigen handelswijze en kritiek en zich daarbij ook moeten verdiepen in de problemen van de andere 'spelers'. Te vaak is er sprake van irritatie die te makkelijk is en gebaseerd is op automatismen of een inmiddels achterhaalde procesgang. In het verlengde daarvan kwam de uiterst constructieve en uitnodigende opstelling van Rijksbouwmeester Van der Pol als geroepen. Tijdens haar speech, die ze onderbouwde met feiten uit het net gereed gekomen onderzoek van OTB, nodigde zij de meest betrokken partijen uit tot deelname aan een regiegroep om te komen tot een goede analyse van de problemen en het werken aan vereenvoudigde procedures.

STAPPEN

Sinds dat moment zijn daadwerkelijk concrete stappen ondernomen. In alle gevallen betreft het nog lopende acties en processen waarvan de uitkomst en resultaten pas in de komende periode zichtbaar zullen worden. Daarbij worden vanzelfsprekend ook eerder geuite oplossingen zoals de oprichting van een onafhankelijke professionele aanbestedingsautoriteit of steunpunt meegewogen.

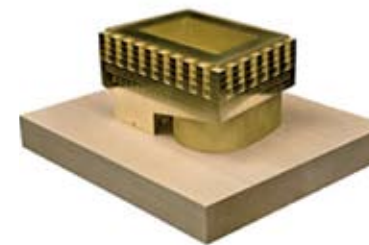
De BNA heeft verschillende initiatieven genomen zoals (met ingang van 1 januari 2009) de instelling van een Meldpunt Architectselectie voor leden van de BNA waarmee meer inzicht verworven gaat worden in de gang van zaken bij Europese aanbesteding van architectendiensten. Ook breidt het de eerder geproduceerd Werkmap Europees aanbesteden (2007) uit met een lichte versie, speciaal bestemd voor bestuurders. Verder heeft de BNA zijn zinnen gezet om, binnen de Europese richtlijnen voor aanbesteding, de werkzaamheden van architect onder de zogenaamde 2B-lijst te laten vallen op grond van de vaststelling dat het gaat om het leveren van intellectuele diensten. Dit zou betekenen dat voor architectendiensten vervolgens slechts een beperkte aanbestedingsplicht geldt. Ten slotte ijvert de BNA onverminderd voor de oprichting van een onafhankelijk steunpunt Europees aanbesteden. Architectuur Lokaal heeft na de Aanbestedingsdag gewerkt aan de speciale uitgave van hun blad over het thema, waarin tevens de situaties in andere Europese landen tegen het licht wordt gehouden. Ook is begonnen met het produceren van een vereenvoudigde light-versie van hun bekende Kompas bij ontwikkelingscompetities dat speciaal gericht is op gemeenten, het instellen van een nieuwe website en de uitbreiding van de bestaande Steunpunt Ontwerpstrijden.

SAMENWERKING

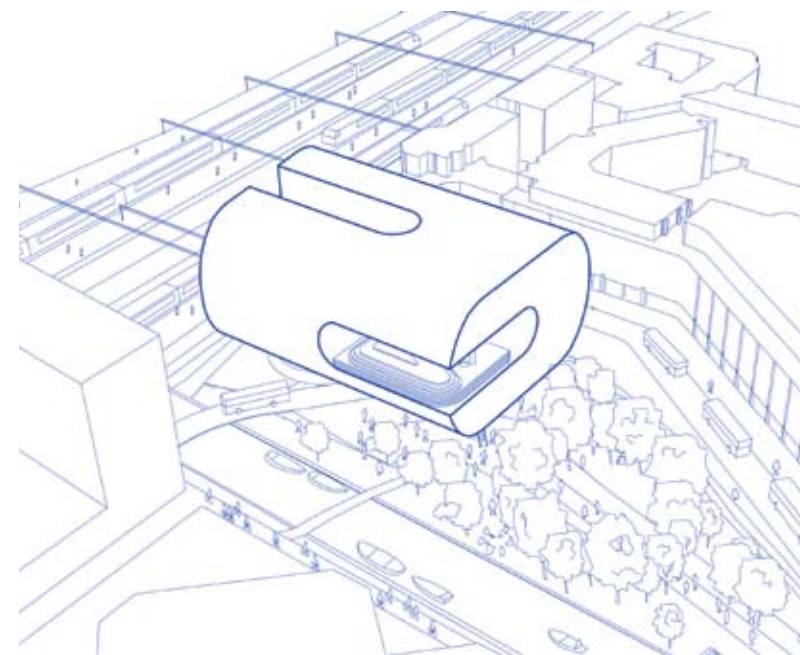
De Rijksbouwmeester gaf OTB een vervolgopdracht om de ontwikkelingen in kaart te blijven brengen en riep half januari voor de eerste maal de aangekondigde regiegroep bij elkaar. Daarin wordt, in samenwerking met partijen als BNA, VNG,

NEPROM, Architectuur Lokaal en PIANOo en EZ, op case- of projectniveau gekeken hoe het aanbestedingsbeleid geoptimaliseerd kan worden. Anderzijds wordt gekeken wat er op Rijksniveau op lange termijn moet gebeuren bij het selecteren van een architect. Daarvoor is Jan Brouwer, voormalig Rijksadviseur voor de Infrastructuur gevraagd een inventarisatie van de problemen te maken en te komen met oplossingen. Van der Pol handelt bij dit alles vanuit de overtuiging dat er niet een enkele organisatie is die het probleem kan oplossen. Het credo is om alle betrokken organisaties bij elkaar te brengen, te houden en elkaar te helpen. De actieve betrokkenheid

van het Atelier Rijksbouwmeester duurt overigens zolang als strikt noodzakelijk. Wanneer de 'rust' is weergekeerd en de zaken duidelijk geregeld zijn wordt de praktijk weer overgelaten aan gespecialiseerde instellingen als Architectuur Lokaal en PIANOo én aan de lokale overheden, architecten en ontwikkelaars natuurlijk.

De ontwerpen van VMX(onder) en Rapp/Rapp (links) die hierover met elkaar in de clinch liggen.

Jong talent lijkt bij voorbaat kansloos in procedures

De locatie in Utrecht waar de nieuwe bibliotheek zal moeten komen.

Het gemeentehuis van Maastricht